

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ТОШКЕНТ
ДАВЛАТ
ИҚТИСОДИЁТ
УНИВЕРСИТЕТИ**

**“ХАЛҚАРО МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТ СТАНДАРТЛАРИГА
ЎТИШ ВА ХАЛҚАРО ТАЖРИБАНИ ЎЗБЕКИСТОНДА
ҚўЛЛАШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ”**

**мавзусидаги
халқаро илмий - амалий анжуман
мақолалар тўплами**

ТОШКЕНТ – “ИҚТИСОДИЁТ” 2022

Xususan, yangi tahrirdagi amaldagi O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi 5-bobida Soliq to'lovchilarning konsolidatsiyalashgan guruhini soliqqa tortish tartibi yangilik sifatida kiritildi.

Bu kabi o'zgarish va yangilanishlar mamlakatimizda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish jarayonlarini jadallashtirmoqda.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini mamlakatimizda joriy qilishning o'ziga xos xususiyatlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- moliyaviy hisobotlarning sifat xususiyatlari bo'yicha xalqaro andozlarga javob beruvchi unikal tizimni yaratish;

- ma'lumotdan tashqi foydalanuvchilar uchun moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi, taqqoslanuvchanligini ko'rsatib berish imkoniyati;

- eng asosiysi moliyaviy hisobot orqali xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini moliyaviy tahlil qilish;

Mamlakatimizda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini joriy qilish bo'yicha to'plangan nazariy hamda amaliy ko'nikmalar, tahliliy ma'lumotlardan foydalanib mazkur mavzu yuzasidan quyidagi tavsiylarni ilgari surmoqchimiz:

- moliyaviy hisobotlar orqali moliyaviy tahlil ko'rsatkichlarini ma'lumotdan tashqi foydalanuvchilarga xususan, investorlar, soliq organlariga yagona umumlashgan hisobotlarga ilova tarzida kiritib borish orqali faoliyat rentabelligini aniq ko'ra olish imkoniyati ortadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. 2016-yil 13-aprel "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonuniga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqida O'RQ-404-sonli Qonuni 10-modda;

2. www.BHMS.uz Buxgalteriya hisobi qonunchiligi to'g'risidagi sayt;

3. Manba: www.IFRS.com ma'lumotlaridan foydalanilgan;

Каримов Н.Ф.

и.ф.д. профессор

Ўзбекистон Аудиторлар палатаси кенгаши раиси

Аудиторлик фаолиятини автоматлаштириш аудит ташкilotларининг иш сифатини ошириш воситаси

Бугунги кунга турли тармоқларда фаолият олиб бораётган ташкilotлар турли хилдаги йўналишларни, жумладан бизнес жараёнларини, бухгалтерия ҳисобини юритиш, лозим бўлган тақдирда маълум бир даврларда ҳисоботларни шакллантириш, назорат ва ижро этувчи ишлаб чиқариш ва офис ишларини юқори даражада автоматлаштиришга эътибор қаратилмоқда.

Ҳозирги вақтда аудиторлар компьютерлаштирилган бухгалтерия ҳисоби билан тобора кўпроқ шуғулланмоқдалар, бу эса ҳар бир аудитордан электрон маълумотларни қайта ишлаш ва оддий компьютер тизимини аудит қилиш соҳасида билимга эга бўлишни талаб қилади. Маълумки, аудит - бу бухгалтерия

ҳисоби тартибига риоя этилишини, бизнес ва молиявий операцияларнинг қонунчиликка мувофиқлигини, молиявий ҳисоботда акс этирилган компания фаолиятининг тўлиқлиги ва аниқлигини текширишга асосланган корхонанинг молиявий ҳисоботи бўйича мустақил текшириш ва фикр билдиришдан иборатдир. Аммо бу ўз навбатида мижданинг компьютер маълумотларини қайта ишлаш тизимларидан фойдаланиши тўғрисидаги маълумотларни қайта таҳлил қилиш учун қўшимча вақт талаб қилади ва қўшимча аудиторлик хатарларини келтириб чиқаради. Шунинг учун ушбу хатарлар техник жиҳатлар, махсус ишлатиладиган ахборотни қайта ишлаш тизими, автоматлаштирилган ахборот тизимларидан фойдаланишда бухгалтерия ҳисоби ва назоратини ташкил этиш ва аудиторнинг малакасига бевосита боғлиқ.

Бугунги кунда аудиторлик ташкилотлари ва аудиторлар ўз фаолиятларида ахборот тизимларидан қисман яъни электрон жадваллар каби умумий мақсадли Excel дастурий маҳсулотлардан жуда фаол фойдаланмоқдалар.

COVID-19 пандемияси иқтисодиётнинг турли соҳаларида рақамлаштириш жараёнини тезлаштирди, шунингдек, кўплаб компаниялар хавфсиз каналлардан фойдаланган ҳолда маълумотларни электрон шаклда тақдим этишга тайёр ва ишончли бўлишига ҳисса қўшди. Бу фақат ҳужжатлар ҳақида эмас, балки аудиторлар ўзларининг ноутбукларида турли услублар орқали корхона маълумотлар марказидан оладилар ва уларни етарлича текширувларини ташкиллаштириш зарурияти юзага чиқди.

Қайд этиб ўтиш жоизки, аудитни рақамлаштириш сўнгги йилларда бутун бизнес бўйлаб содир бўлган кенгрок трансформация жараёнининг бир қисмидир.

Биз ўзаро алоқалар ва маълумотлар, интерфейслар, одамлар ва уларнинг тажрибалари ўрганиш учун Интернетга уланиш имкониятларига эга бўлган туб ўзгаришлар даврида яшаймиз.

Ташкилотлар бундай тармоқлардан фойдаланиш учун янги технологияларга катта сармоя киритмоқдалар ва уларнинг аксарияти анъанавий бизнес моделларини тубдан ўзгартириб, кенг кўламли рақамли трансформациядан ўтмоқда. Чунки аудиторлар нафақат кенг кўламли ўзгаришларнинг бевосита гувоҳлари, балки операцион муҳит эволюцияси, бизнес циклидаги узилишлар, ташкилий моделлардаги ўзгаришлар ва жараёнларнинг умумий рақамлаштирилиши таъсирини ҳам таҳлил қиладилар.

Тақдим этилаётган хизматларнинг сифатини таъминлаш учун аудиторлик компаниялари амалдаги аудит стандартларига мос келадиган процедуралар, ҳужжатлар, бухгалтерия шакллари ишлаб чиқиш функцияларини амалга ошириши, шунингдек моддийлик даражасини, аудиторлик хавфини ва намунавий ҳажмни аниқлаши лозим. Шу билан бирга, фақат ушбу масалалар билан шуғулланадиган аудиторлик фирмаси ходимларига ходимни ажратиш ҳам катта ҳажмдаги маълумотларни қайта ишлаш билан боғлиқ муаммоларни ҳал қилишга, шунингдек, режалаштириш, аудит ўтказиш ва олинган маълумотларни таҳлил қилишда кўплаб ҳужжатларни тўлдиришга ёрдам бермайди.

Шу муносабат билан, у ёки бу тарзда, мунтазам аудит процедураларини автоматлаштириш масалалари мавжуд. Аудит танлов услубига асосланганлиги сабабли, аудитор танловнинг мақбул ҳажмини ҳисоблаш учун математик статистика ва эҳтимоллар назариясига мурожаат қилиши керак, бу эса ҳисоб-китобларни анча мураккаблаштиради.

Автоматлаштирилган аудитни амалга ошириш "компьютерлар ёрдамида аудит ўтказиш" аудиторлик фаолияти стандарти билан тартибга солинади. Ушбу стандартга мувофиқ аудитор муайян аудиторлик муолажаларини қўллаш имкониятини ҳисобга олиб, аудиторлик фаолиятининг "аудиторлик далиллари" ва "таҳлилий процедуралар" қоидаларига (стандартларига) амал қилиши лозим.

Бундан келиб чиқадики, аудит дастури аудит стандартларига тўлиқ мос келадиган аудит методологиясини таклиф қилиши керак.

Аудит дастурига қўйиладиган яна бир талаб-бу аудиторнинг меҳнати ва вақтини тежаш учун мижознинг бухгалтерия маълумотлар базасидан намуна олиш ва таҳлил қилиш учун фойдаланиш қобилиятидир. Дастурда бажарилган ишларни ҳужжатлаштириш учун барча зарур шакллар (аудиторнинг ишчи ҳужжатлари) бўлиши керак.

Дастур дўстона интерфейсга эга бўлиши ва дастурлаш соҳасида махсус билимларни талаб қилмаслиги ҳамда аниқ ишлаш алгоритмига эга бўлиши мақсадга мувофиқдир. Автоматлаштирилган аудит дастурлари икки турдаги дастурларга асосланган-оммавий ва мақсадли дастурлар.

Пакет дастурлари-бу умумий мақсадли дастурлар тўплами. Ушбу дастурлар маълумотларни қайта ишлаш ва таҳлил қилишнинг кенг функцияларини, шунингдек ҳисоботларни тайёрлаш ва чоп этишни таъминлайди.

Мақсадли дастурлар муайян вазиятларда аудиторлик вазифаларини бажариш учун мўлжалланган. Ушбу дастурлар аудиторлар томонидан ёки аудиторлик фирмаси билан келишилган ҳолда мижоз ташкилоти томонидан тузилади.

Автоматлаштирилган аудит ўтказишда дастурларнинг қуйидаги гуруҳларидан фойдаланилади:

- офис дастурлари;
- ҳуқуқий маълумотнома тизимлари;
- бухгалтерия дастурлари;
- молиявий таҳлил дастурлари;
- аудиторлик фаолияти учун махсус дастурий таъминот.

Офис дастурлари жадвал процессорлари, маълумотлар базасини бошқариш тизимлари ва матн процессорлари билан ифодаланади.

Намунани ҳисоблаш учун аудиторлик ҳисоб-китобларида статистик усуллардан фойдаланилади. Регрессион таҳлил, вақт серияларини таҳлил қилиш, текислаш функциялари MS Excel, LibreOfficeCalc ва бошқалар каби жадвалли процессорларда амалга оширилади ва бу уларнинг аудитда кенг қўлланилишини тушунтиради.

Бироқ, жиддийроқ ҳисоб-китоблар бўлса, аудитда ихтисослаштирилган умумий мақсадли статистик пакетлардан фойдаланилади, бу маълумотлар базасини бошқариш тизимлари билан алмаштиришга имкон берадиган турли хил статистик усуллар тўпламини амалга оширади. Бу пакетлар, шунингдек, график вакиллик, самимий интерфейс эҳтимоли бор.

Ҳуқуқий маълумотнома тизимлари аудит жараёнида аудитор учун ҳуқуқий ёрдам ва ҳуқуқий маълумот манбаи сифатида зарурдир.

Автоматлаштирилган аудит пайтида бухгалтерия дастурлари текшириш объекти ҳисобланади. Шундай қилиб, бухгалтерия ҳисоби жараёнида ишлатиладиган дастурнинг тўғрилиги ва қонунийлиги ва унинг қўлланилиши (текшириш алгоритмлари) текширилади.

Молиявий таҳлил дастурлари ҳозирги пайтда компаниянинг молиявий ҳолатини ва келажақда унинг ривожланиш тенденцияларини баҳолаш учун аудитда қўлланилади. Ушбу дастурлар асосида мижознинг бизнесни ривожлантириш прогнозлари ишлаб чиқилади, бу унга енг фойдали стратегик бошқарув қарорларини қабул қилиш ва маълум бир лойиҳанинг жозибадорлигини баҳолаш имконини беради.

Ушбу дастурларнинг вакиллари "аудиторлик 'ксперти", "молиявий таҳлил", "сизнинг молиявий таҳлилчингиз" ва бошқалар.

Рақамлаштириш натижасида компаниялар тобора кўпроқ маълумот ишлаб чиқарар экан, аудиторлик мутахассисларининг вазифалари ҳам ўзгариб бормоқда. Улар тобора кўпайиб бораётган маълумотлардан самарали фойдаланишлари керак, бу уларга юқори сифатли текширувларни ўтказишга имкон беради ва шу билан бирга хатарларни аниқлаш ва текшириладиган бизнесни чуқур таҳлил қилишга кўпроқ эътибор беради. Аудитни рақамлаштириш зарурати янги технологиялар томонидан ишлаб чиқарилган маълумотлар ҳажми билан ҳам, ушбу маълумотларда яширинган потенциал билан ҳам белгиланади.

Бошқа компаниялар сингари, аудиторлик фирмалари ҳам трансформация ишга бўлган ёндашувини қандай ўзгартиришини таҳлил қилиб, ўзларига, хусусан, қуйидаги саволларни беришлари керак.

- Турли сайтларда ишлайдиган йирик аудиторлик гуруҳларини бири-бири билан, шунингдек улар текширадиган компаниялар билан боғлайдиган ягона технологик платформани ишлаб чиқиш мумкин?
- Марказлаштириш, стандартлаштириш ва автоматлаштириш орқали тармоққа асосланган рақамли аудитнинг имкониятларини қандай амалга оширишимиз мумкин?
- Қандай қилиб маълумотлар таҳлилини аудитнинг ажралмас қисмига айлантиришим мумкин?
- Аудиторлар аудит қилинган компанияларга инновациялар орқали қиймат яратишда қандай ёрдам беришлари мумкин?

Тармоқ ва қимматли маълумотларни олиш учун технологиялар томонидан тақдим етилган имкониятлардан фойдаланиш манфаатдор томонларга текшириладиган субъектларнинг молиявий ҳисоботларига юқори

даражадаги ишончни таъминлайди. Шу билан бирга, компанияларнинг бошқарув ва молия бўлимлари янада самарали аудитларни, тафтиш қўмиталари эса хатарлар тўғрисида аниқ маълумотларни ва вазиятни чуқур тушунишни олади.

Компанияларнинг рақамли трансформацияси аудиторлик мутахассислари олдида турган вазифаларнинг ўзгаришига олиб келади. Тобора кўпайиб бораётган маълумотларни қайта ишлаш учун автоматлаштиришдан фойдаланиш уларга юқори сифатли аудиторлик текширувларини ўтказишга ёрдам беради ва хатарларни аниқлаш ва текширилаяётган бизнесни чуқур таҳлил қилишга кўпроқ эътибор беришга имкон беради. Аудитнинг ушбу эволюцияси тармоқни кенгайтиради ва шаффофликни оширади, натижада манфаатдор томонлар учун юқори даражадаги ишонч пайдо бўлади.

Қаюмов С.А.
ЁДЖУ техника институти
“Молия ва бизнес бошқаруви”
кафедраси ўқитувчиси.

Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларини замонавий технологиялар орқали ривожлантириш пировардида камбағаллик даражасини камайтириш масалалари: япония тажрибаси

Development of small business and entrepreneurs through modern technologies in the end of poverty reduction: japanese experience

Бугунги кунда кичик бизнесни ташкил этиш, замонавий механизмлар орқали молиялаштириш ва уни бошқариш, шунингдек ялпи ички маҳсулотда кичик бизнес яратган қўшилган қиймат ҳажмини ошириш, одамларнинг эҳтиёжлари кўп бўлган маҳсулот ва товарларни кенг кўламли ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш, янги иш ўринларини яратиш орқали иқтисодиётда камбағаллик даражасини камайтириш бугунги куннинг долзарб муаммоларидан бири ҳисобланади. Ушбу мақолада кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларини ташкил этиш орқали иқтисодиётда камбағаллик даражасини камайтириш масалалари Япония тажрибасини ўрганиш орқали ҳал қилиш мақсад қилинган.

Калит сўзлар: кичик бизнес, ўрта бизнес, камбағаллик даражаси, бандлик даражаси, ишсизлик даражаси.

Today, the creation of small businesses, financing and management through modern mechanisms, as well as increasing the value added created by small business in GDP, expanding the range of products and goods that meet the needs of the people, will expand the scope of work. is one of the most pressing issues of today. This article aims to address the issues of poverty reduction in the economy through the establishment of small businesses and entrepreneurship through the study of the Japanese experience.